

α, στα επόμενα δύο χρόνια, η οποία συμπίπτει με παρατεταμένη οικονομική ύφεση της χώρας, παρατηρείται στασιμότητα στον τομέα αυτό. Ο Πίνακας 13.4 δείχνει ότι οι ΗΠΑ μετά το 1992 επανέρχεται ως η χώρα με τη μεγαλύτερη εισοδή και εκροή ΕΑΕ ενώ, η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι η πρώτη επενδυτική δύναμη στον κόσμο.

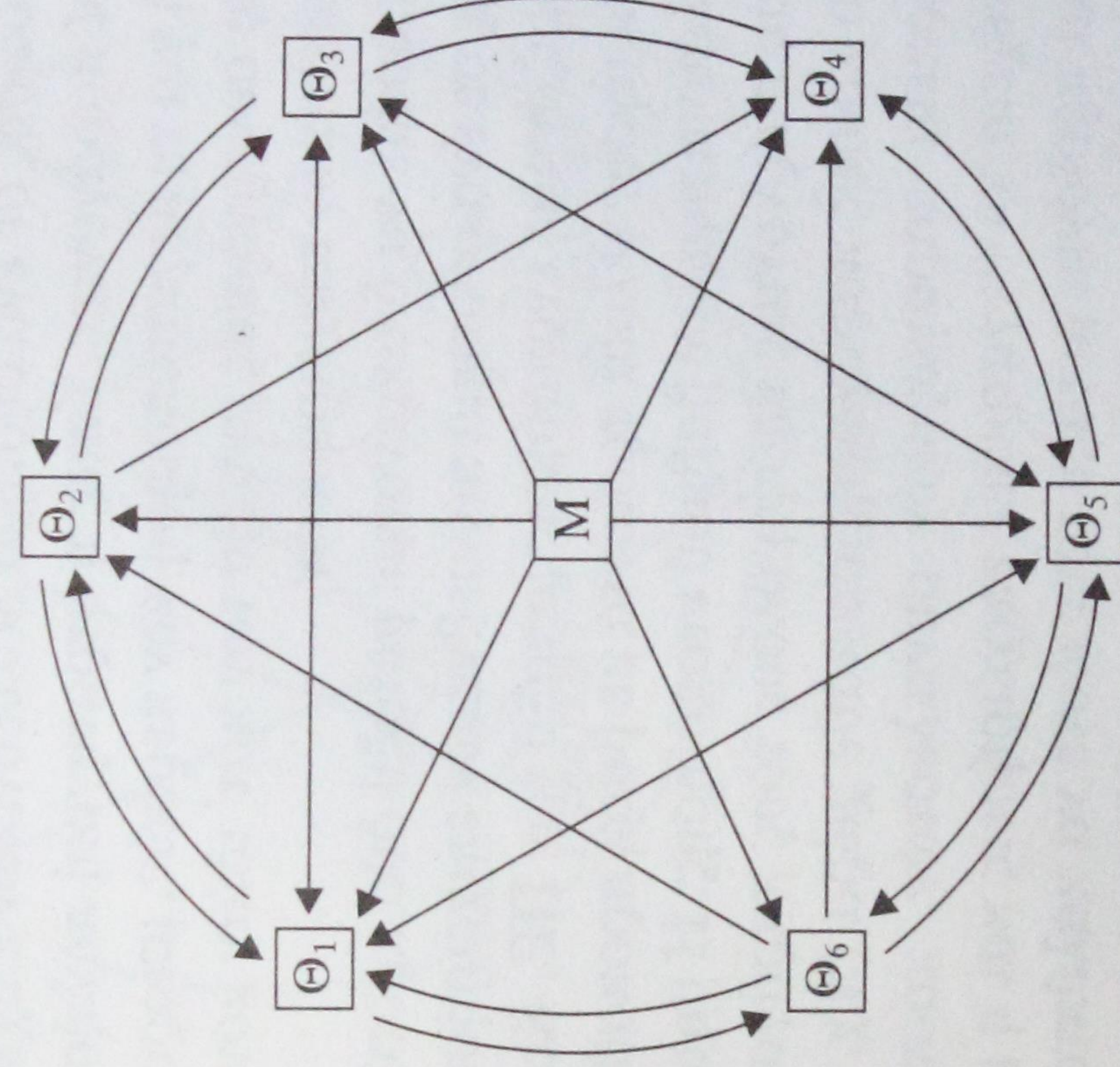
13.3. Η Δομή της Πολυεθνικής Επιχείρησης

Όπως είπαμε στην αρχή του κεφαλαίου, την πολυεθνική επιχείρηση μπορούμε να δούμε, καταρχήν ως φορέα μεταφοράς παραγωγικών συντελεστών και προϊόντων. Πρόγματι, μέσω των πολυεθνικών πραγματοποιείται μια διεθνής ροή δέσμης παραγωγικών συντελεστών με την ευρύτερη έννοια του όρου. Έτσι, εκτός από τη γη και τη μη εξειδικευμένη εργασία, οι παραγωγικοί συντελεστές που περιλαμβάνονται στη μεταφερόμενη δέση μπορεί να είναι: κεφάλαιο, εργασία, τεχνολογία, καθώς και η διοίκηση των επιχειρήσεων.

Όπως δείχνει και το Διάγραμμα 1, η μητρική επιχείρηση, Μ, είναι στο κέντρο της συνεχούς αυτής ανταλλαγής και μεταφοράς. Η μητρική λειτουργεί ως κέντρο λήψης αποφάσεων σε ό,τι αφορά τον προγραμματισμό των στόχων και τον έλεγχο της λειτουργίας του συστήματος πολυεθνικών επιχειρήσεων. Αρχικά η μητρική επιχείρηση πρέπει να πάρει αποφάσεις σχετικά με την επιλογή των τόπων εγκατάστασης των θυγατρικών. Όπως θα δούμε παρακάτω, η απόφαση αυτή παίρνεται με βάση έναν αριθμό κριτηρίων. Ιδιαίτερης σημασίας από πλευράς της παραγωγής του προϊόντος είναι το κριτήριο της προέλευσης των πρώτων υλών. Η επισημάνση των αγορών από την άλλη μεριά είναι βασικός παράγοντας από πλευράς ζήτησης του προϊόντος.

Σε ένα σύστημα θυγατρικών επιχειρήσεων, όπως αυτό του παρακάτω διαγράμματος, οι λειτουργίες, παραγωγής και διάθεσης του προϊόντος, πραγματοποιούνται με τη στενή συνεργασία των επί μέρους επιχειρήσεων κάτω από τον έλεγχο και την καθοδήγηση της μητρικής. Η συμπληρωματικότητα των παραγωγικών μονάδων του συστήματος πολυεθνικών επιχειρήσεων είναι, βέβαια, κύριο χαρακτηριστικό της διάθεσης αυτής ανταλλαγής. Όπως δείχνει η φορά των βελών στο διάγραμμα, η ανταλλαγή μεταξύ των θυγατρικών γίνεται είτε μέσω της μητρικής ή μεταξύ των θυγατρικών επιχειρήσεων. Έτσι, μπορούμε να

δούμε μεταφορά προϊόντος ή μιας ποικιλίας αυτού από τη Θ_1 στη Θ_2 . Η Θ_3 μπορεί να εφοδιάζει τη Θ_5 με πρώτες ύλες ή ημικατεργασμένα προϊόντα. Η μητρική Μ, μεταφέρει σε όλες τις θυγατρικές υπηρεσίες διοικητικής ή τεχνολογίας κ.ο.κ.

Διάγραμμα 1

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι το σύστημα πολυεθνικών επιχειρήσεων αποτελεί μικρόκοσμο του διεθνούς οικονομικού συστήματος, με την έννοια ότι η ανταλλαγή αγαθών, υπηρεσιών και παραγωγικών συντελεστών, γίνεται μέσω των θυγατρικών σε συνεχή βάση. Ας σημειωθεί ότι, όπως και στην περίπτωση του διεθνούς εμπορίου στην ευρύτερη αγορά, το σύστημα ανταλλαγής και μεταφοράς αγαθών και παραγωγικών συντελεστών μεταξύ ΠΠΕ δεν είναι απαλλαγμένο από περιορισμούς. Οι περιορισμοί αυτοί, συνήθως ανάγονται στην πρακτική πολλών κρατών να καταφεύγουν σε προστατευτικά μέτρα για λόγους εθνικού συμφέροντος.

13.3.1. Οριζόντια και Κάθετη Ενοποίηση στην Παραγωγή και τις Πωλήσεις

Ο βαθμός συνεργασίας και αλληλεξάρτησης μεταξύ των θυγατρικών μπορεί να διαφέρει από περίπτωση σε περίπτωση. Τόσο η φύση του προϊόντος όσο και άλλοι εξωτερικοί παράγοντες καθορίζουν πολλές φορές το βαθμό ενοποίησης σε ένα σύστημα πολυεθνικών επιχειρήσεων. Αλλά και εσωτερικοί παράγοντες, όπως η στρατηγική πωλήσεων, η τιμολογιακή πολιτική για τη μεγιστοποίηση των κερδών, μπορούν να επηρεάσουν τον τρόπο συνεργασίας μεταξύ των κατ'ιδίαν μονάδων ενός συστήματος πολυεθνικών επιχειρήσεων.

Γενικά, μπορούμε να διακρίνουμε μεταξύ δύο προτύπων οικονομικής ενοποίησης σε ένα σύστημα πολυεθνικών επιχειρήσεων. Το ένα είναι αυτό της οριζόντιας ενοποίησης μεταξύ των ΠΕ. Κατά το πρότυπο αυτό, οι ΠΕ παράγουν τελικά προϊόντα με βάση προκαθορισμένη εξέλιξη στα πλαίσια υψηλού βαθμού ενοποίησης. Η μητρική καθορίζει την εξειδίκευση παίρνοντας υπόψη όλους τους παράγοντες, οι οποίοι επηρεάζουν το κόστος παραγωγής σε κάθε χώρα (π.χ. σχετική επάρκεια - ανεπάρκεια παραγωγικών συντελεστών, κόστος μεταφοράς κλπ.). Στη συνέχεια, οι θυγατρικές επιχειρήσεις και η μητρική ανταλλάσσουν τελικά προϊόντα μεταξύ τους ώστε να καλύπτουν μεγάλο εύρος ποικιλιών του ίδιου προϊόντος. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι κάθε θυγατρική διαθέτει τα προϊόντα σε μια προκαθορισμένη γεωγραφική περιοχή, όπως δείχνει και το Διάγραμμα 2. Συνήθως οι περιοχές αυτές καλύπτουν μεγάλες γεωγραφικές εκτάσεις και περιλαμβάνουν επομένως μεγάλο αριθμό χωρών.

Ένα δεύτερο πρότυπο ενοποίησης ΠΕ προβλέπει *καθετοποίηση* στην παραγωγή. Κάθε ΠΕ συμμετέχει στην παραγωγή ενδιάμεσων προϊόντων τα οποία χρησιμοποιούνται ως εισροές για την παραγωγή του τελικού προϊόντος. Το τελευταίο παράγεται από πολυεθνικές επιχειρήσεις οι οποίες και διαθέτουν το προϊόν στη διεθνή αγορά. Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 3, για παράδειγμα, η ανταλλαγή ενδιάμεσων προϊόντων μεταξύ της μητρικής και των θυγατρικών οδηγεί τελικά στην κατασκευή του προϊόντος από την επιχείρηση Θ_3 , η οποία το διαθέτει στην αγορά. Έτσι, θα μπορούσαμε να δούμε τις επιχειρήσεις Θ_1 και Θ_2 ως παραγωγούς καινοσύνκ στις χώρες της πρώτης ύλης. Στη συνέχεια, το καινούσιον χρησιμοποιείται από τη μητρική για την παραγωγή ελα-

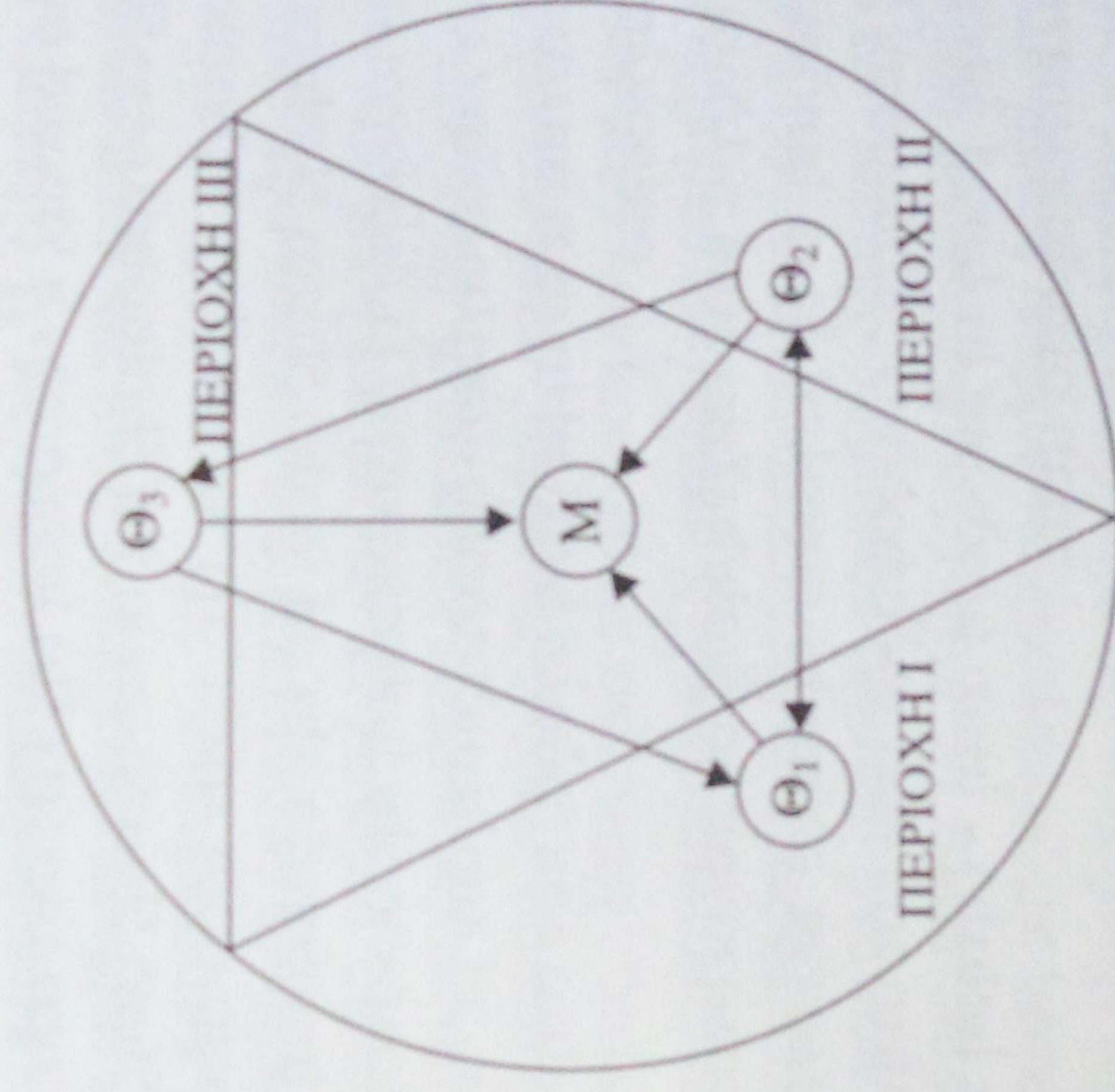
στη διαμενική και τις

Ν. μετά τις διαπραγμα-
σεις. Δεν είναι οι προ-
καθορισμένοι πωλές αλλά
πολλοί επηρεάζονται. Αλλά
για να πάρουν, η τιμή
πρέπει να είναι υψηλή
και να μην είναι επηρεά-
στη από άλλους πωλές.

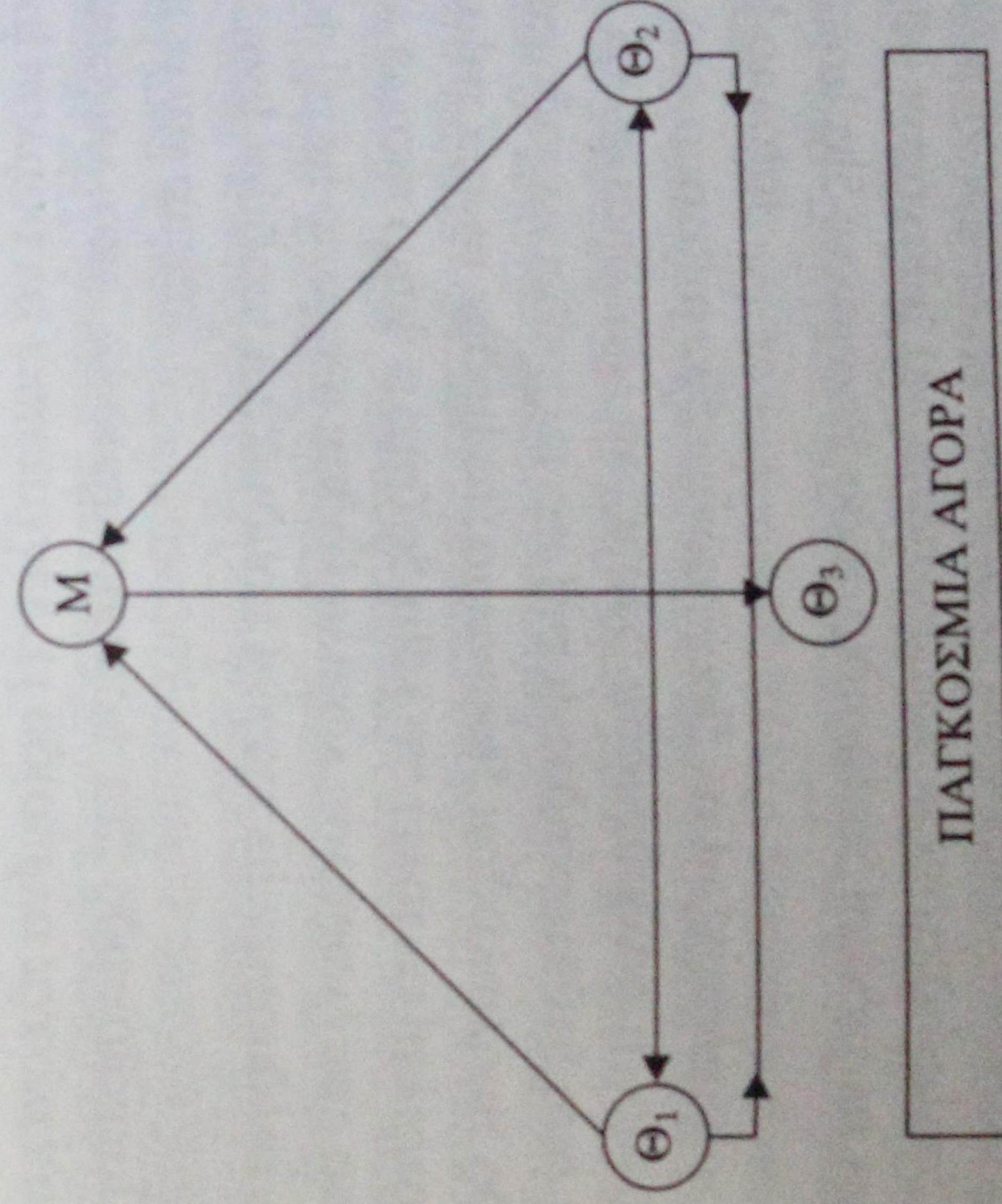
Εάν δύο πωλές αναγο-
νται στην αγορά, τότε οι τι-
μές είναι ίδιες. Και το κέρδη
είναι προσαρμοσμένα (εξο-
μοίωση). Η αγορά είναι ένα
σύστημα που ανταλλάσσει
τις πληροφορίες, ο οποίος
είναι η αγορά. Η αγορά είναι
η αγορά. Η αγορά είναι η
αγορά. Η αγορά είναι η αγορά.
Η αγορά είναι η αγορά. Η
αγορά είναι η αγορά. Η αγορά
είναι η αγορά. Η αγορά είναι
η αγορά. Η αγορά είναι η αγορά.

Η αγορά είναι η αγορά. Η
αγορά είναι η αγορά. Η αγορά
είναι η αγορά. Η αγορά είναι
η αγορά. Η αγορά είναι η αγορά.
Η αγορά είναι η αγορά. Η αγορά
είναι η αγορά. Η αγορά είναι
η αγορά. Η αγορά είναι η αγορά.
Η αγορά είναι η αγορά. Η αγορά
είναι η αγορά. Η αγορά είναι
η αγορά. Η αγορά είναι η αγορά.

στικών, τα οποία τελικά αποστέλλονται στη Θ_3 για πώληση στην πα-
γκόσμια αγορά.

Διάγραμμα 2

Διάγραμμα 3

13.4. Η Διεθνοποίηση της Οικονομικής Ζωής και οι Πολυεθνικές Επιχειρήσεις

Σε ένα μεγάλο βαθμό, η εξάπλωση της ΠΕ στα τελευταία χρόνια είναι αιχμή της διεθνοποίησης της οικονομικής ζωής, γενικά, και της παραγωγής ειδικότερα. Βέβαια, οι ΠΕ είναι τόσο δέκτες όσο και φορείς της διεθνοποίησης αυτής αφού, με την εξάπλωσή τους, διευκολύνουν τη διεθνή ανταλλαγή. Η διεθνοποίηση της οικονομικής ζωής διευρύνει τα όρια των παραγωγικών δραστηριοτήτων με τις αυξημένες δυνατότητες που δίνονται από τη μεγάλη αγορά, που στην προκειμένη περίπτωση είναι παγκόσμια.

Γενικά, η λειτουργία μιας επιχείρησης σε πολυεθνική βάση συνεπάγεται την προσπόριση ενός μεγάλου αριθμού πλεονεκτημάτων τόσο στην πλευρά της παραγωγής - προσφοράς όσο και στην πλευρά της ζήτησης. Ας δούμε, με βάση τη διάκριση αυτή - ζήτηση και προσφορά - μερικά από τα πλεονεκτήματα αυτά.

13.4.1. Τα Πλεονεκτήματα της Παραγωγής σε Πολυεθνική Βάση

Η οργάνωση της παραγωγής σε πολυεθνικό επίπεδο επιτρέπει στην παραγωγική μονάδα να εκμεταλλευτεί ορισμένα πλεονεκτήματα, τα οποία προκύπτουν από τη διεθνοποίηση της δραστηριότητάς της. Ας δούμε ποια είναι αυτά:

α) Η τυπική μητρική επιχείρηση βλέπει τη λειτουργία της στο διεθνή χώρο σε βάση συνόλου παραγωγικών μονάδων, που συνιστούν την ΠΕ. Με την έννοια αυτή, ο στόχος της ΠΕ, είναι να μεγιστοποιήσει την αποδοτικότητα και τα κέρδη της *συνολικής* παραγωγικής δραστηριότητας. Αυτό μπορεί να σημαίνει ότι μια ή περισσότερες από τις θυγατρικές πρέπει να λειτουργούν με ζημιές, προκειμένου το σύνολο των επιχειρήσεων στο σύστημα της πολυεθνικής να μεγιστοποιήσει κέρδη και οικονομική δύναμη.

Η βελτίωση της συνολικής δραστηριότητας μπορεί να επιτευχθεί με την καλύτερη κατανομή της παραγωγικής δραστηριότητας μεταξύ των παραγωγικών μονάδων. Η παραγωγή σε διεθνές επίπεδο επιτρέπει αξιοποίηση των δυνατοτήτων, που δίνει η διεθνής αγορά σε ό,τι αφορά τη σχετική επάρκεια των παραγωγικών συντελεστών. Η ΠΕ έχει τη δυ-

νατότητα να κατανείμει την παραγωγική διαδικασία με εξειδίκευση των επί μέρους παραγωγικών της μονάδων (πολυθετικών), οι οποίες στη συνέχεια αλληλοσυμπληρώνουν τις παραγωγικές ανάγκες τους με τη βοήθεια ενδοεπιχειρησιακού εμπορίου. Η ΠΕ έχει, έτσι, τη δυνατότητα να επιτύχει κάθετη ενοποίηση στην παραγωγή με την έννοια που την αναπτύξαμε παραπάνω.

β) Το ενδοεπιχειρησιακό εμπόριο, για να οδηγήσει σε μείωση του κόστους παραγωγής, απαιτεί τη σωστή επιλογή του τόπου εγκατάστασης. Για την αριστοποίηση στην παραγωγή, θα πρέπει να ελαχιστοποιηθούν τα βασικά στοιχεία κόστους, όπως αυτά προσδιορίζονται από τη φύση του προϊόντος. Έτσι, για τη μείωση του εργατικού κόστους ενός προϊόντος έντασης εργασίας η ΠΕ μπορεί να επιλέξει ως τόπο εγκατάστασης μιας ή περισσότερων θυγατρικών μια χώρα πλούσια σε εργατικό δυναμικό με χαμηλή αμοιβή εργασίας. Επίσης, το στοιχείο του μεταφορικού κόστους είναι σε πολλές περιπτώσεις σοβαρό, ώστε να απαιτεί εγκατάσταση παραγωγικών μονάδων κοντά στην πηγή πρώτων υλών. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για προϊόντα έντασης πρώτων υλών, όπως η εξόρυξη μεταλλεύματος. Η κατεργασία του προϊόντος, η οποία μπορεί να απαιτεί την έντονη χρήση κεφαλαιακού εξοπλισμού, θα οδηγήσει την ΠΕ, κατά πάσα πιθανότητα, σε εγκατάσταση παραγωγικού κλιμακίου θυγατρικής σε χώρα με πολύ και σχετικά φτηνό βιομηχανικό κεφάλαιο.

γ) Ένα άλλο βασικό πλεονέκτημα της τυπικής ΠΕ είναι η δυνατότητα επιδίωξης μικρού κόστους χρηματοδότησης. Οι εναλλακτικές δυνατότητες της ΠΕ είναι μεγάλες, αφού έχει πρόσβαση τόσο σε διεθνείς όσο και σε διάφορους εθνικούς χρηματοδοτικούς οργανισμούς. Επί πλέον, οι εσωτερικές πηγές χρηματοδότησης είναι περισσότερες από μια και αντιστοιχούν σε κάθε μια από τις επιχειρηματικές μονάδες (θυγατρικές και μητρική). Όπως δείχνει ο παρακείμενος πίνακας, οι ΠΕ έχουν τη δυνατότητα επιλογής ανάλογα με τις απαιτήσεις της συγκεκριμένης ανάγκης χρηματοδότησης, αλλά μπορούν και να εκμεταλλευτούν οικονομίες κλίμακος στη χρηματοδότηση. Οι εναλλακτικές δυνατότητες επιτρέπουν στην ΠΕ μεγαλύτερη ευελιξία στα εμπόδια και τους περιορισμούς, που συνήθως αντιμετωπίζονται στη χρηματοδότηση της παραγωγικής διαδικασίας. Τέτοιοι περιορισμοί αντιμετωπίζονται, συνήθως, λόγω προδιαγραφών στις τοπικές αγορές κεφαλαίου (π.χ. συναλλαγματικοί περιορισμοί, φορολογικά θέματα). Επίσης, εμπόδια

μπορούν να ανακύψουν από γενικότερους λόγους που ανάγονται σε τρέχουσες εξελίξεις στη διεθνή αγορά (π.χ. πληθωρισμός, διακύμανση ισοτιμιών).

Εναλλακτικές Δυνατότητες Χρηματοδότησης των Πολυεθνικών Επιχειρήσεων

	Χώρα Μητρικής	Χώρες θυγατρικών
Εσωτερικές Πηγές	Κέρδη Μητρικής	Κέρδη θυγατρικών
Εξωτερικές Πηγές	Διεθνής Αγορά Κεφαλαίων	Εθνικά Χρηματοδοτικά Ιδρύματα

δ) Το κόστος φορολογίας είναι επίσης σημαντικός παράγοντας, ο οποίος μπορεί να αντιμετωπιστεί με μεγαλύτερη ευελιξία στη διεθνοποιημένη παραγωγή πολυεθνικών επιχειρήσεων. Οι ΠΕ έχουν τη δυνατότητα, με τη χρήση διαφόρων λογιστικών τεχνασμάτων (π.χ. υπερτιμολογήσεις), να μεταβιβάζουν κέρδη σε θυγατρικές, που βρίσκονται σε χώρες που έχουν χαμηλή φορολογική επιβάρυνση και μεγάλα πεδία θώρα επανεπαιγισμού τους στη μητρική επιχείρηση. Και πάλι, η διεθνοποίηση της παραγωγής μέσω των ΠΕ επιτρέπει την αποφυγή καταβολής φόρων, με συνέπεια τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων αυτών σε βάρος βέβαια των ανταγωνιστικών τους.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η ΠΕ γίνεται με τον τρόπο αυτό συνεχώς στην καταστρατήγηση της αρχής της φορολογικής ικανότητας για τη δίκαιη φορολογική επιβάρυνση σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Η πολυαλότητα των συμφερόντων των πολυεθνικών επιχειρήσεων είναι ένα πρόσθετο εμπόδιο στην εναρμόνιση των φορολογικών συστημάτων, ώστε να προκύψει μεγαλύτερη ισοδιανομή του φορολογικού βάρους. Έτσι, για παράδειγμα, μπορούμε να δούμε γιατί ορισμένες ΠΕ, οι οποίες πραγματοποιούν το μεγαλύτερο μέρος των εσόδων τους στο εξωτερικό, μπορεί να έχουν αντιρρήσεις για την εφαρμογή της φορολογικής αρχής, η οποία επιζητεί η φορολογία να γίνεται στον τόπο του εισοδήματος αντί του τόπου εθνικότητας της επιχείρησης.

ε) Ένας άλλος παράγοντας, ο οποίος επιδρά πτωτικά στο κόστος παραγωγής, είναι η δυνατότητα που έχει η ΠΕ να αποφεύγει τις συνέπειες της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας. Και πάλι, η διεθνής αγορά δι-νει διέξοδο στην επιχείρηση η οποία, είτε λόγω της φύσης του προϊό-ντος είτε για άλλους λόγους, έχει ένα προβάδισμα στην παραγωγή και θέλει να κατακτήσει μονοπωλιακή θέση στην αγορά. Η ευελιξία της ΠΕ μέσω της διεθνούς αγοράς επιτρέπει την αποφυγή των εθνικών και διεθνών αντιμονοπωλιακών νόμων. Οι ΠΕ καθιερώνονται έτσι στη διε-θνή αγορά ως μεγάλες παραγωγικές μονάδες και εμποδίζουν την είσο-δο άλλων μικρότερων μονάδων.

στ) Συναφής με τον προηγούμενο παράγοντα είναι και ο τελευταί-ος λόγος που θα αναφέρουμε εδώ ως μειωτικό του κόστους παραγω-γής της πολυεθνικής επιχείρησης. Είναι το μεγάλο μέγεθος της τυπι-κής πολυεθνικής το οποίο εξασφαλίζει οικονομίες κλίμακος. Η διε-θνής αγορά δίνει τη δυνατότητα στις πολυεθνικές επιχειρήσεις να α-ριστοποιούν το μέγεθός τους το οποίο, όταν είναι αρκετά μεγάλο, αυ-ξάνει τις πιθανότητες καθιέρωσης μονοπωλιακής κατάστασης στο διε-θνή χώρο.

13.4.2. Η Πολυεθνικότητα από την Πλευρά της Ζήτησης

Όπως είδαμε στην παραπάνω σχηματική παρουσίαση του πολυε-θνικού συστήματος, η τυπική ΠΕ μέσω των θυγατρικών της επιχειρεί να ελέγξει, όσο το δυνατόν, το σύνολο της αγοράς στο προϊόν που πα-ράγει. Σε περιπτώσεις όπου η φύση του προϊόντος επιτρέπει μια τέτοια εξέλιξη, η ΠΕ έχει μονοπωλιακή δύναμη. Στην πλειονότητα των περι-πτώσεων, όμως, το μονοπωλιακό στοιχείο, παρότι υπαρκτό, δεν είναι έντονο, ώστε η αγορά πολυεθνικών παίρνει τη μορφή μονοπωλιακού ανταγωνισμού, με κύριο χαρακτηριστικό τη διαφοροποίηση του προϊό-ντος. Όπως και να' χει το πράγμα πάντως, η μονοπωλιακά ανταγωνι-στική τυπική ΠΕ καλύπτει ένα μεγάλο μέρος της αγοράς του προϊόντος μέσω του σχήματος θυγατρικών.

Η διεθνοποίηση της επιχειρησιακής δραστηριότητας με το σχήμα αυτό των ΠΕ επιτρέπει άμεση επαφή με την αγορά. Η παρουσία της ε-πιχείρησης (θυγατρικής) στο συγκεκριμένο χώρο δίνει τη δυνατότητα μιας καλύτερης κατανόησης της καταναλωτικής συμπεριφοράς και των

προτιμήσεων των καταναλωτών ενός συγκεκριμένου χώρου. Αυτό με τη σειρά του επιτρέπει την πιο αποτελεσματική έρευνα της αγοράς για την καλύτερη προώθηση του προϊόντος, κάνοντας τις απαραίτητες προσαρμογές των προϊόντων στις ιδιαίτερες της τοπικής αγοράς.

Γενικά, μπορούμε να δούμε το πλεονέκτημα για την ανταγωνιστικότητα μιας επιχείρησης με την παρουσία της στα διάφορα τμήματα της παγκόσμιας αγοράς σε αντικατάσταση του εμπορικού αντιπροσώπου, που συνήθως έχουν οι μη πολυεθνικές επιχειρήσεις. Η πρόσβαση αυτή των μεγάλων εταιριών στη διεθνή αγορά μέσω των θυγατρικών τους επιτρέπει να παρακάμπτουν το εμπόδιο του προστατευτισμού, το οποίο ασκείται μέσω δασμών, ποσοτικών περιορισμών κλπ. Παρατέρα, στην περίπτωση μη ομοιόμορφης δασμολόγησης των εισαγωγών και προνομιακής μεταχείρισης ορισμένων χωρών, οι ΠΕ έχουν τη δυνατότητα εγκατάστασης θυγατρικής στις χώρες αυτές, προκειμένου να μπουν στην αγορά των χωρών οι οποίες χορηγούν τέτοιου είδους δασμολογικά προνόμια. Τέτοιες χώρες, δέκτριες προνομιακών μεταχειρίσεων για τις εξαγωγές τους, είναι οι υπό ανάπτυξη χώρες. Αυτό εξηγεί, μερικτά, και την εγκατάσταση στις χώρες αυτές πολυεθνικών επιχειρήσεων, οι οποίες παράγουν τα προϊόντα προνομιακής μεταχείρισης από τις αναπτυγμένες χώρες.

13.5. Ο Ρόλος των ΠΕ στη Μεταφορά Κεφαλαίου και Τεχνολογίας

Όπως είδαμε παραπάνω, οι πολυεθνικές επιχειρήσεις είναι οι φορείς μετακίνησης δέσμης παραγωγικών συντελεστών στη διεθνή οικονομία. Το κεφάλαιο και η τεχνολογία είναι οι δύο κατ' εξοχήν παράγοντες αυτής της μεταφοράς.

Το κεφάλαιο μεταφέρεται και ως χρηματικός πόρος αλλά και στην πραγματική του μορφή. Το πραγματικό κεφάλαιο ενσωματώνει, σε μεγάλο βαθμό, και την τεχνολογία η οποία χρησιμοποιείται στην παραγωγή. Ειδικότερα όμως για την τεχνολογία, οι ΠΕ είναι οι κύριοι φορείς της μεταφοράς της. Θα μπορούσαμε μάλιστα να πούμε ότι, σε ένα βαθμό, η τεχνολογία δεν είναι δυνατή χωρίς την παρουσία της ΠΕ. Για να το δούμε αυτό καλύτερα, θα πρέπει να κάνουμε τη διάκριση μεταξύ της τεχνολογίας με τη στενή έννοια, δηλαδή της τεχνολογικής προο-

δου, και της τεχνολογίας, όπως αυτή εννοείται στην παραγωγή και γενικότερα στην επιχειρησιακή δραστηριότητα. Στη δεύτερη αυτή περίπτωση μιλάμε για τεχνολογικό νεωτερισμό. Ο όρος νεωτερισμός προσθέτει το δυναμικό στοιχείο που χρειάζεται για να αποδώσει τη σωστή σημασία στην προκειμένη περίπτωση. Πράγματι, ως τεχνολογικός νεωτερισμός στο χώρο των επιχειρήσεων εννοείται μια διαδικασία η οποία, εκτός από την επινόηση μιας νέας μεθόδου παραγωγής (π.χ. νέου μηχανήματος), περιλαμβάνει και τη δυνατότητα μιας επιχείρησης (ή οργανισμού, κρατικού και ιδιωτικού) να αναπαράγει, να εξελίσσει και να βελτιώνει την τεχνολογία.

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι ο τεχνολογικός νεωτερισμός, η τεχνολογία για τον κόσμο των επιχειρήσεων, περιλαμβάνει όλη την γκάμα των δραστηριοτήτων (από διάφορους φορείς), που αρχίζει από την έρευνα και τελειώνει στην εμπορία του προϊόντος. Τα ενδιαμέσα στάδια, όμως, τα οποία επιτρέπουν την εφαρμογή της νέας τεχνολογίας σε νέα προϊόντα, αλλά και τη συνεχή βελτίωση της τεχνολογίας, είναι ζωτικής σημασίας. Το τελευταίο αυτό στοιχείο της συνεχούς βελτίωσης υπαγορεύεται από τη συνεχώς επιταχυνόμενη τεχνολογική εξέλιξη. Εναλλακτικά, στο τελευταίο τέταρτο του 20ού αιώνα η απαρχαίωση στις μεθόδους παραγωγής επέρχεται πολύ γρηγορότερα απ' ό,τι στο παρελθόν. Έτσι, ενώ στο αιώτερο παρελθόν η επινόηση ενός μηχανήματος είχε μεγάλη σημασία και μεταφραζόταν σε βελτίωση ανταγωνιστικότητας της παραγωγικής μονάδας που το χρησιμοποιεί για μεγάλα χρονικά διαστήματα, σήμερα κάτι τέτοιο δεν έχει εξ ίσου μεγάλη αξία, αφού η διάρκεια ζωής του προϊόντος έχει περιοριστεί σημαντικά.

Η σύγχρονη τεχνολογία, απαιτεί οργανωμένα προγράμματα έρευνας και ανάπτυξης - Research and Development - (R+D), τα οποία απορροφούν τεράστιους χρηματικούς πόρους. Βλέπουμε, λοιπόν, πως η ΠΕ γίνεται αναπόσπαστο τμήμα της διαδικασίας μεταφοράς τεχνολογίας με τη σύγχρονη έννοια του όρου. Οι ΠΕ, δηλαδή, οι οποίες διαθέτουν τα απαιτούμενα κεφάλαια είναι, σε τελευταία ανάλυση, οι κύριες πηγές ανάπτυξης της τεχνολογίας.

Τώρα, η μέση ΠΕ, η οποία διαθέτει μεγάλο τμήμα R+D, μπορεί να κάνει χρήση της παγκόσμιας αγοράς, ώστε να πραγματοποιήσει οικονομίες κλίμακος με την κατανομή των εξόδων σε όσο το δυνατό μεγαλύτερο αριθμό μονάδων του προϊόντος. Έτσι, η ΠΕ έχει λόγο να μεταφέρει την τεχνολογία της σε κάθε εγκατάστασή της στην παγκόσμια α-

γορά, παίρνοντας όσο είναι δυνατό υπόψη τις ιδιαιτερότητες που αντιμετωπίζουν οι θυγατρικές.

Έχουμε έτσι μια συνεχή διαδικασία ανάπτυξης τεχνολογίας και μεταφοράς της από τη μητρική στις θυγατρικές για την εξασφάλιση της ανταγωνιστικότητας στη διεθνή αγορά. Και, βέβαια, η λειτουργία αυτή της ΠΕ είναι ιδιαίτερα ζωτικής σημασίας για τις χώρες οι οποίες δεν έχουν την υποδομή να μιμηθούν τις ξένες επιχειρήσεις και να μεταφρατεύσουν τις ίδιες τεχνολογικές βελτιώσεις στο χώρο τους. Πράγματι, με την εξαίρεση της Ιαπωνίας και των ΗΠΑ, οι οποίες έχουν επιδείξει μεγάλη "απορροφητική" ικανότητα νέας τεχνολογίας, οι υπόλοιπες οικονομίες δεν φαίνεται να αποκομίζουν ουσιαστικά οφέλη με άλλες μεθόδους μεταφοράς τεχνολογίας (π.χ. licensing arrangements). Τέτοιες μέθοδοι χαρακτηρίζονται από την αναποτελεσματικότητα και παροδικότητα, ώστε να αποτελούν δεύτερη επιλογή για τις χώρες δέκτριες.

13.5.1. Ο Μονοπωλιακός Χαρακτήρας Εκμετάλλευσης της Τεχνολογίας

Από την παραπάνω συζήτηση προκύπτει εύκολα η μονοπωλιακή μορφή εκμετάλλευσης της τεχνολογίας με τη σύγχρονη έννοιά της. Ο μονοπωλιακός χαρακτήρας προκύπτει, καταρχήν, από το γεγονός ότι οι ΠΕ δρουν σε μονοπωλιακό περιβάλλον. Είναι, ως επί το πλείστον, ολιγοπωλιακές επιχειρήσεις με μικρό αριθμό ανταγωνιστών είτε λόγω μεγέθους είτε λόγω διαφοροποίησης του προϊόντος. Η χρήση, εμπομένως, της τεχνολογίας γίνεται στο γενικότερο αυτό μονοπωλιακό πλαίσιο αναφοράς, το οποίο επιδιώκει τη μεγιστοποίηση του κέρδους ή και τη μεγέθυνση της επιχείρησης μέσω "ολιγοπωλιακής" τακτικής. Ας δούμε πώς.

Είναι φυσικό, η ΠΕ, η οποία έχει διαθέσει σημαντική δραστηριότητα R+D, να επιδιώκει το μεγαλύτερο δυνατό έλεγχο, προκειμένου να πραγματοποιηθούν κατά τον καλύτερο τρόπο οι στόχοι της, δηλαδή η μεγιστοποίηση του κέρδους και η περαιτέρω ανάπτυξή της. Με την έννοια αυτή, έχει ένα μονοπωλιακό προνόμιο στη χρήση της τεχνολογίας, η αξιοποίηση της οποίας γίνεται σύμφωνα με το συμφέρον της παραγωγικής αυτής μονάδας, το οποίο δεν συμπίπτει αναγκαστικά με αυτό της χώρας αποδέκτη.

Βασικά η ΠΕ, η οποία διαθέτει μια νέα τεχνολογία, θα επιδιώξει να μεγιστοποιήσει τη διάρκεια της περιόδου κατά την οποία εκμεταλλεύεται μονοπωλιακά την τεχνολογική καινοτομία μέσω του διαφοροποιημένου της προϊόντος. Στην προοπτική της αυτή η ΠΕ αντιμετωπίζει ένα βασικό περιορισμό, ο οποίος εντείνεται με την πάροδο του χρόνου. Ο περιορισμός έγκειται στη διαρκή μείωση της περιόδου μονοπωλικής εκμετάλλευσης. Με τη διαρκώς αυξανόμενη ταχύτητα στη μετάδοση πληροφοριών και τεχνολογίας, η βιομηχανική ανάπτυξη πολλών χωρών ακολουθεί πορεία σύγκλισης συνθηκών και στόχων. Ως συνέπεια έχουμε την εμφάνιση ομοίων προϊόντων με μικρό διαφορισμό ποιότητας και με μειούμενη χρονική υστέρηση. Αυτό δημιουργεί πρόσθετες υποχρεώσεις στις ΠΕ να επιμείνουν σε νέα και μεγαλύτερα R+D. Έτσι, έχουμε ένα αυτοτροφοδοτούμενο κύκλο διαφοροποίησης προϊόντων και R+D.

Ο παραπάνω περιορισμός προβληματίζει τις χώρες των μητρικών επιχειρήσεων. Έτσι, έχει αναπτυχθεί επιχειρηματολογία για τον αποτελεσματικό έλεγχο της τεχνολογίας, ώστε να μην χάνεται το τεχνολογικό πλεονέκτημα της χώρας η οποία διαθέτει το R+D. Μια ακραία θέση μάλλον προεβεί ότι, προκειμένου να διατηρηθεί η τεχνολογική υπεροχή των χωρών με τα πλούσια R+D (όπως οι ΗΠΑ), πρέπει να περιοριστεί η εξαγωγή τεχνολογίας. Μια τέτοια θέση όμως είναι αντιφατική, αφού υιοθετεί αύξηση των εξαγωγών αλλά και προστατευτισμό. Αλλά η αύξηση των εξαγωγών προϋποθέτει αποδοχή της φιλοσοφίας αυτής από τις χώρες δέκτες. Κάτι τέτοιο όμως είναι μάλλον απίθανο. Αντίθετα, θα αναμενόταν αυτή η πρακτική να οδηγήσει σε συρρίκνωση του εμπορίου λόγω των προστατευτικών αντιποίνων τα οποία θα τείνουν να γενικευθούν. Το τελικό αποτέλεσμα θα είναι η μείωση της οικονομικής ευημερίας όλων των χωρών, αλλά και η οπισθοδρόμηση στον τομέα της τεχνολογίας. Ας σημειωθεί ότι το φαινόμενο της μεταφοράς τεχνολογίας είναι αμφίδρομο, αφού οι διάφορες ΠΕ είναι όχι μόνο φορείς αλλά και δέκτες τεχνολογίας.

13.5.2. Μεταφορά Τεχνολογίας και οι Αναπτυσσόμενες Χώρες

Από τις χώρες-δέκτες μεταφοράς κεφαλαίου οι λιγότερο αναπτυσσόμενες χώρες (LAX), στη συντριπτική τους πλειοψηφία, είναι έδρες μό-

νο θυγατρικών επιχειρήσεων, ενώ οι αναπτυγμένες χώρες είναι έδρες τόσο θυγατρικών όσο και μητρικών. Είναι φυσικό οι αναπτυσσόμενες χώρες, οι οποίες μόνο εισάγουν τεχνολογία, να τηρούν κριτική στάση έναντι των χωρών βάσεων των μητρικών. Ας δούμε την επιχειρηματολογία.

Καταρχήν, τα κέντρα R + D βρίσκονται κατά κανόνα στις αναπτυσσόμενες χώρες και δεν έχουν επαφή με τις αγορές των ΛΑΧ και τις ιδιαιτερότητές τους. Παραπέρα, η δομή της αγοράς τεχνολογίας είναι τέτοια ώστε να ελέγχεται από τις ΠΕ της έδρας. Λόγω ατελειών της αγοράς, οι ΛΑΧ έχουν περιορισμένες δυνατότητες πληροφόρησης. Επίσης, η επιλογή της τεχνολογίας από τις χώρες αυτές είναι περιορισμένη, οι δε τιμές καθορίζονται σε βάση ολιγοπωλιακής συμπεριφοράς των ΠΕ. Για τις αναπτυσσόμενες χώρες, οι διάφορες συμφωνίες, που διέπουν τη μεταφορά τεχνολογίας, θα πρέπει να γίνουν αντικείμενο συζήτησης με τελικό στόχο την απελευθέρωση της αγοράς τεχνολογίας.

Όπως βλέπουμε εδώ, τα επιχειρήματα των ΛΑΧ για τη μεταφορά τεχνολογίας βρίσκονται στον αντίποδα αυτών των αναπτυγμένων χωρών, όπως είδαμε παραπάνω. Η επιχειρηματολογία κατά των ΠΕ επικρίνεται και στο γενικότερο θέμα κατά πόσο το ξένο κεφάλαιο ωφελεί τις αναπτυσσόμενες χώρες. Έτσι, εκφράζεται η άποψη ότι οι ΠΕ, στο μέτρο που είναι ανταγωνιστικές των ντόπιων επιχειρήσεων, εμποδίζουν την αύξηση του εγχώριου κεφαλαίου στη χώρα-δέκτη. Εξυπακούεται ότι, αν υπάρχει συμπληρωματικότητα ΠΕ και εγχώριας παραγωγής, το ντόπιο κεφάλαιο ωφελείται. Είναι δυνατόν, όμως, κατά την ίδια επιχειρηματολογία, το εγχώριο κεφάλαιο να επηρεάζεται από το ξένο και να συμμετέχει στη λειτουργία της θυγατρικής. Το κατά πόσο τώρα αυτό μπορεί να είναι ωφέλιμο για τη χώρα-δέκτη είναι συνάρτηση πολλών παραγόντων. Θα επανέλθουμε στο θέμα αυτό παρακάτω.

13.6. Αντί μιας Θεωρίας Άμεσων Ξένων Επενδύσεων

Όπως είναι γνωστό, η θεωρία επενδύσεων, γενικά έχει ως κύριο αντικείμενο την αποδοτικότητα του κεφαλαίου και των επενδύσεων. Μια ανάλογη θεωρία άμεσων ξένων επενδύσεων θα είχε το ίδιο αντικείμενο. Όμως, το πρόσθετο στοιχείο της επένδυσης στο *εξωτερικό* δίνει μια νέα διάσταση, η οποία είναι τόσο ουσιαστική ώστε η θεωρία ξέ-

νων επενδύσεων να διεκδικεί αυθυπαρξία και ανεξαρτησία από τη γενική θεωρία εγχωρίου νέου κεφαλαίου. Έτσι, στην προκειμένη περίπτωση η αποδοτικότητα της ΠΕ θα πρέπει να εξεταστεί στα πλαίσια της ευρύτερης διεθνούς αγοράς και η απόφαση της μεταφοράς κεφαλαίου στο εξωτερικό θα πρέπει να ληφθεί, αφού συνεξεταστούν πρόσθετα στοιχεία, όπως αυτά που καλύφθηκαν στις παραπάνω σελίδες. Θέματα, όπως: το μέγεθος της μονάδας, ο τόπος προορισμού, οι δυνατότητες ανταγωνισμού με τις τοπικές επιχειρήσεις της χώρας-δέκτηρας, η κατάσταση της διεθνούς αγοράς (από πλευράς ζήτησης προϊόντων, προσφοράς παραγωγικών συντελεστών, οικονομικής σταθερότητας), είναι ουσιαστικής σημασίας για τη διαμόρφωση μιας τέτοιας θεωρίας.

Η ρευστότητα των κατατάσεων γύρω από τα θέματα, που αναφέραμε παραπάνω, είναι ένας πρόσθετος λόγος, γιατί δεν έχει καθιερωθεί μια θεωρία άμεσων ξένων επενδύσεων. Στα παρακάτω, αντί μιας τέτοιας θεωρίας θα χρησιμοποιήσουμε την υποδομή που έχουμε σχηματίσει με τη μέχρι τώρα συζήτησή μας για να δούμε την πεμπτουσία μιας δυνατής θεωρίας, η οποία, βασικά, εξηγεί την ανταγωνιστικότητα μιας επιχείρησης σε ξένη χώρα, πράγμα που συντηρεί την ύπαρξή της και δικαιολογεί την επέκτασή της.

Είδαμε ότι τα κατ' εξοχήν στοιχεία τα οποία χαρακτηρίζουν τη μέση ΠΕ είναι το *μεγάλο μέγεθος* και η *προηγμένη τεχνολογία*. Τα δύο αυτά χαρακτηριστικά συνθέτουν τη βάση της μεγαλύτερης ανταγωνιστικότητας των πολυεθνικών επιχειρήσεων. Και τα δύο στοιχεία, μέγεθος και τεχνολογία, δημιουργούν για τις ΠΕ *μονοπωλιακό προνόμιο*, η χρήση του οποίου τις κάνει να υπερέχουν παρόμοιων μη μονοπωλικών παραγωγικών μονάδων. Με την έννοια αυτή, η θεωρία των άμεσων ξένων επενδύσεων δανείζεται στοιχεία από τη θεωρία του μονοπωλίου.

Και πάλι, η πεμπτουσία της εξήγησης της ανταγωνιστικότητας της ΠΕ, που επιλέγουμε να δώσουμε εδώ, είναι η *μονοπωλιακή χρησιμοποίηση* από τις παραγωγικές αυτές μονάδες των *πλεονεκτημάτων*, που απορρέουν από το μέγεθος και τη γνώση του αντικειμένου παραγωγής. Σε ορισμένες περιπτώσεις, τόσο η γνώση όσο και το μέγεθος συνυπάρχουν στην *παραγωγική μονάδα* της ΠΕ. Στις περισσότερες όμως των περιπτώσεων, το ένα από τα δύο πλεονεκτήματα έχει προεξάρχοντα ρόλο. Έτσι, η προηγμένη τεχνολογία είναι το κύριο μονοπωλιακό στοιχείο στην περίπτωση παραγωγικών μονάδων (θυγατρικών), οι οποίες